

LEERBOEK

DER INSTRUMENTATIE VOOR
HARMONIE- EN FANFARE ORKEST

DOOR

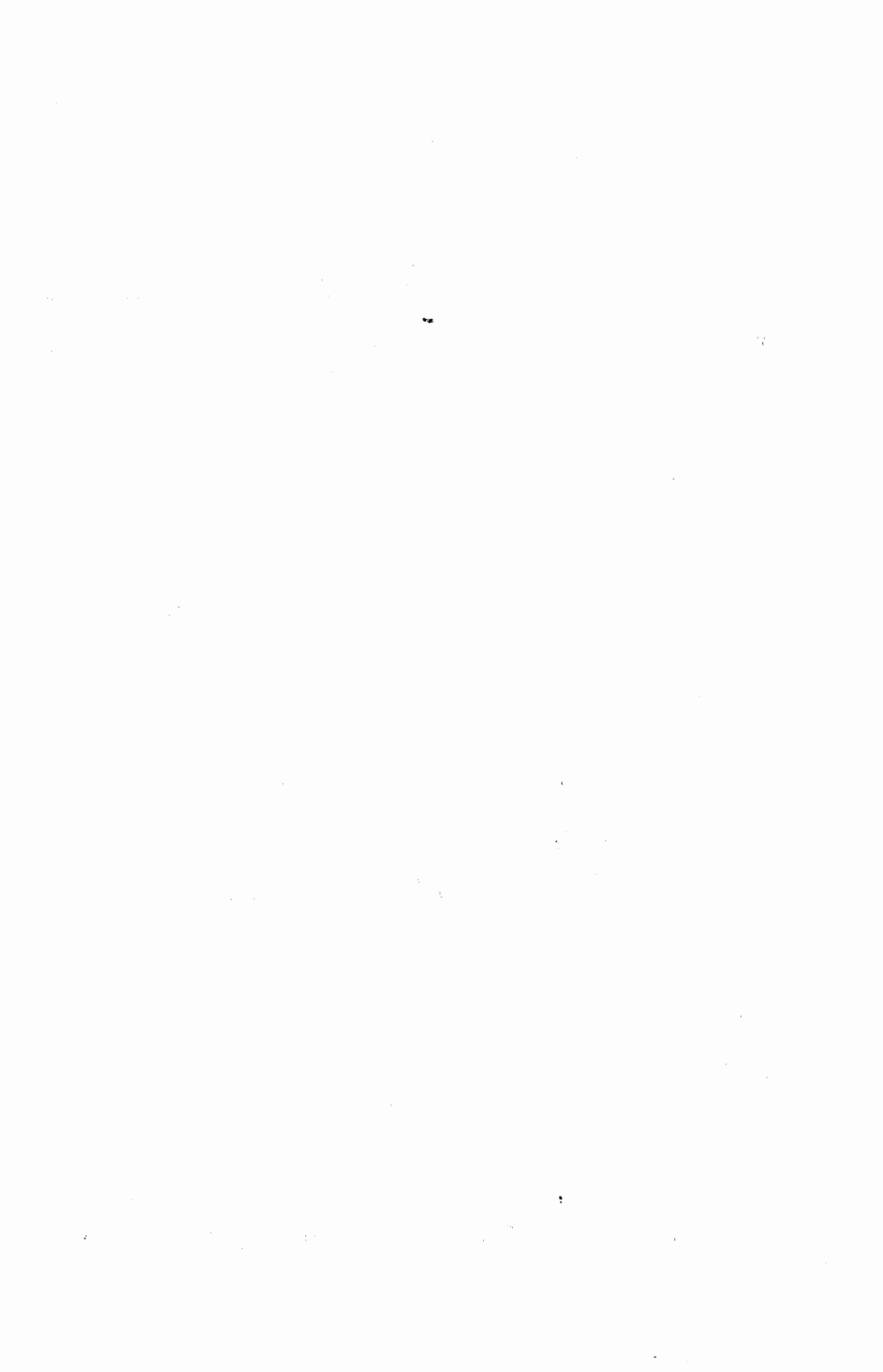
PIET VAN MEVER

DE SAMENSTELLING
VAN HET BLAASORKEST

DEEL I

UITGAVE J. J. LISPET — HILVERSUM

LEERBOEK

DER INSTRUMENTATIE VOOR
HARMONIE- EN FANFARE ORKEST

DOOR

PIET VAN MEVER

DE SAMENSTELLING
VAN HET BLAASORKEST

DEEL I

UITGAVE J. J. LISPET — HILVERSUM

I. DE INDELING IN GROEPEN

Wij moeten elk orkest zien niet als een verzameling losse instrumenten maar als een *combinatie van verschillende groepen* („instrumenten-families”), welker samenstelling zó is, dat elke groep, afzonderlijk gebruikt, in staat is, een harmonische opeenvolging in zijn geheel te geven (eenvoudig gezegd: elke groep moet in staat zijn minstens drie-, meestal vier- of meerstemmig te spelen). Het timbre en de bespelingsaard van de leden van één groep komt zodanig overeen, dat men de groep a.h.w. als één instrument moet beschouwen, dat meerstemmig bespeeld kan worden.

Een goede instrumentatie voor harmonie- of fanfareorkest dient aldus uit te gaan van de idee der *afwisseling en versmelting dezer groepen*, terwijl elke groep volgens eigen karakter, bespelingsaard enz. behandeld moet worden.

Deze logische samenstelling is in de loop der laatste 100 à 150 jaren zo gegroeid en mogelijk geworden door uitbreiding der groepen en door technische verbetering van de instrumenten.

Er zijn echter enkele instrumenten overgebleven, welke niet tot een bepaalde groep behoren of welke een groep op zichzelf vormen, bijv. *cornets à pistons*, *waldhoorns* en *contrabassen* (strijkbas). Deze „losse”, op zichzelf staande instrumenten zijn gewoonlijk in één der bestaande groepen onder te brengen of moeten bij de instrumentatie afzonderlijk behandeld worden.

Door allerlei omstandigheden (plaatselijke, zowel als financiële) beïnvloed, is er zo langzamerhand een vaste „Hollandse” bezetting voor blaasorkesten ontstaan, die we als basis voor onze instrumentatie kunnen beschouwen. Dit is de *minimum-bezetting*, welke we voor elk behoorlijk gefundeerd corps kunnen aannemen.

Deze „Hollandse” bezetting heeft enkele onvolledigheden, waarmee we, terwille van de praktische uitvoerbaarheid onzer composities, rekening dienen te houden. Zo vindt men, hoewel eigenlijk onmisbaar in de groep der houten blaasinstrumenten, zelden de *fagot* in het harmonieorkest. *Vier*, of zelfs maar *drie*, waldhoorns

treft men *hoogst zelden* aan. *Bas-clarinet* en alt-hobo (Engelse hoorn) behoren tot de vrome wensen.

Overal, waar we dus bij onze instrumentatie-proeven deze instrumenten een rol mochten geven (terwille van de volledigheid), zullen we tevens dienen aan te geven, op welke wijze deze rol door andere instrumenten overgenomen kan worden.

Een vaak voorkomende instrumentatiemanier is: alle sopraan-instrumenten van elke groep dezelfde partij te geven, alle alt-instrumenten eveneens enz. Zo is het stuk zelfs voor de kleinste en meest onvolledige bezetting speelbaar. Wanneer maar (naar omvang en toonhoogte gerekend), sopraan-, alt-, tenor- en baspartij bezet zijn, is het stuk uit te voeren. Hierdoor ontstaat een gemêleerd geluid, dat dik en onpersoonlijk, dus kleurloos is en zelden meer dan een massale indruk maken kan en dan nog grof en weinig brillant klinkt. Deze manier van doen is ons te weinig artistiek en mist elk orchestraal begrip. We dienen haar, als in strijd zijnde met ons principe van afwisseling en versmelting der groepen, te verwerpen.

Een goede instrumentatie kan dus maar in enkele gevallen zo zijn, dat ze voor beide genres: harmonie en fanfare, bruikbaar is. De gebruikelijke manier van instrumenteren, eerst een fanfarestuk te schrijven en daarna de houten blaasinstrumenten verschillende partijen laten verdubbelen in éénklank of octaaf, is, om dezelfde redenen als hierboven genoemd, zeer goedkoop en weinig kunstvol. Een goede instrumentatie voor harmonieorkest is niet voor fanfare te gebruiken of andersom, dan na grondige omwerking. Tal van wijzigingen moeten worden aangebracht, ook voor die instrumenten, welke in beide genres gebruikt worden. Het aanmerkelijk verschil in omvang-naar-boven-toe maakt reeds een geheel andere ligging der accoorden noodzakelijk.

N.B. Uit het principe der groepen-instrumentatie volgt vanzelf, dat bij de samenstelling van een blaasorkest naar volledigheid en egale verdeling der verschillende partijen in elke groep gestreefd moet worden. Ook de dirigent moet dus van deze „groepen-idee” doordrongen zijn. Een groep van vier instrumenten is onvolledig, wanneer één partij niet bezet wordt. Er is in een goed-bezet orkest natuurlijk wel een instrument te vinden, dat de ontbrekende partij kan invullen, maar in de klank van de groep ontstaat een wijziging, welke het geheel afbreuk doet.

II. HET FANFARE-ORKEST

a. Indeling in groepen.

Groep 1
zacht koper { Petit bugel (in Es)
Bugel (in Bes)
Althoorn (in Es)
Tenorhoorn [of Baryton] (in Bes)
Tuba (in Bes)
Contrabas of Bombardon in Es
Contrabas of Bombardon in Bes

Losse instrumenten, die in deze groep ondergebracht kunnen worden { Waldhoorn in F of Es
Contrabas in C (strijkbas)

scherp koper { Trompet (in Bes)
Groep 2 { Trombone (in Bes of C)

Los instrument, kan in deze groep ondergebracht worden { Cornet à pistons (in Bes)

Groep 3
Saxophones { Sopranino (in Es)
Sopraan (in Bes)
Alt (in Es)
Tenor (in Bes)
Baryton (in Es)
Bas-saxophone (in Bes) zeldzaam

Groep 4
Slagwerk { Pauken
Grote trom en bekkens
Kleine trom
Triangel, tamboerijn, castagnetten, tamtam, klokken, klokkenspel, enz.

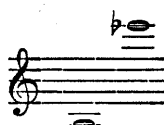
b. Nadere beschouwing der groepen, omvang en bespelingswijze der koperinstrumenten enz.

1. Alle koperinstrumenten worden genoteerd in de *G-sleutel* of in de *bas-sleutel*.

Ir. de G-sleutel noteren we: *Es* (Petit) *bugel*;
Bugel
Althoorn
Waldhoorn of Cor
Tenorhoorn (of Baryton)
Cornet à Pistons.

Zij hebben alle de omvang van met alle chromatische tussentonen.

Daar het „*transponerende*” instrumenten zijn, klinken zij echter anders, dan ze genoteerd staan.

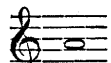
De *Es-bugel* wordt maar klinkt zó zó genoteerd:

De *Bugel* (in bes) en de *Corn. à Pistons* (in bes) wordt zó genoteerd: maar klinkt zó

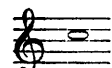

De *Althoorn* (in Es) wordt zó genoteerd: maar klinkt zó

De *Tenorhoorn* (in Bes) wordt zó genoteerd: maar klinkt zó

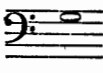
Volgens de notatie bestrijken ze dus hetzelfde gebied, de werkelijke klank is echter zeer verschillend. Het voordeel van deze notatie is, dat de „*grepen*,” op al deze instrumenten dezelfde zijn.

Bijv.: Wanneer genoteerd is , grijpen alle bespelers

dezer instrumenten deze met de *1e en de 2e ventiel* (of met de *3e*), dus alle op dezelfde manier. Op de *Es-bugel* klinkt deze noot nu

zó , op de *Bugel en de Cornet* zó , op de

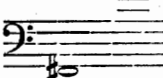
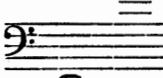
Althoorn zó , op de Tenorhoorn zó

In de *bas-sleutel* worden genoteerd de *tuba*
de *ventieltrombones*
de *bombardon* (in Es)
de *bombardon* (in Bes)

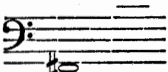
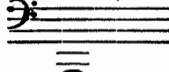
Zij hebben alle de omvang met alle chromatische tussentonen.

Het zijn „transponerende” instrumenten, dus klinken ze anders dan ze genoteerd staan.

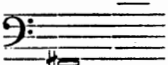
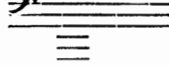
De *tuba* en de *ventieltrombones* (in bes)

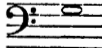
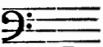
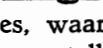
worden zó genoteerd maar klinken zó

De *bombardon* in Es

wordt zó genoteerd , maar klinkt zó

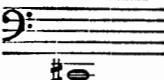
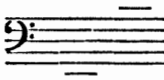
De *bombardon* in Bes

wordt zó genoteerd , maar klinkt zó

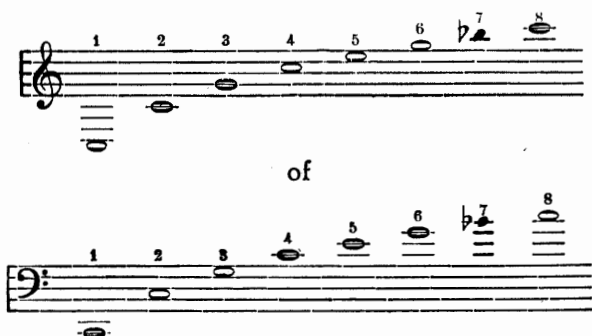
Voorbeeld. Wanneer genoteerd staat klinkt deze noot op de *tuba* en de *trombones* (in bes) zó , op de *Es bombardon* zó en op de *Bes-bombardon* zó

2. Omtrent de bespelingswijze en de principes, waarop deze berust, volgen hier enige aanwijzingen, welke een voorstelling kunnen geven van de technische mogelijkheden op deze instrumenten.

1) Vaak is bij de *tuba* en bij één der *trombones* een vierde ventiel aangebracht, welke de gehele omvang met een reine kwart verlaagt.

In dat geval is dus de notatie en de klank

Zonder ventielen te gebruiken (dus z.g. „los”), kan door meer of minder sluiten en spannen van de lippenspleet de „natuur-toonladder” geblazen worden, dus:

De laagste toon (1) is moeilijk te verkrijgen en dus praktisch onbruikbaar.

De 7e toon (7) biedt moeilijkheden voor de zuiverheid en moet dus *zeer voorzichtig* gebruikt worden.

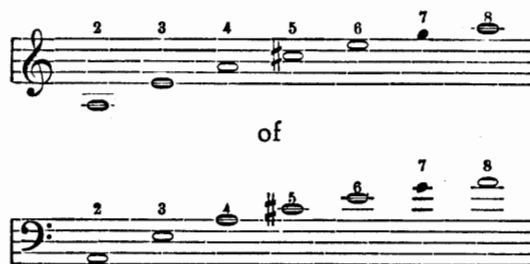
Bij het gebruik van de *1e ventiel* (dat is die, welke zich het dichtst bij het mondstuk bevindt), wordt deze gehele toonreeks, door op vernuftige wijze het instrument te verlengen n.l. door er een stuk tussen te schakelen, *een grote secunde (hele toon)* verlaagd. Zo ontstaat

Het gebruik van de *2e ventiel* (de middelste) verlaagt de reeks met een *kleine secunde (halve toon)*:

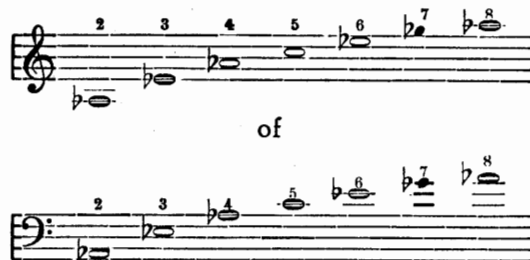

Het gebruik van de 3e ventiel verlaagt de reeks met een *kleine terts* ($1\frac{1}{2}$ toon).

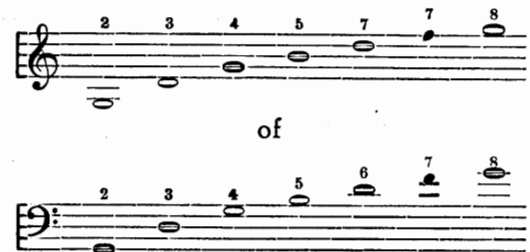

Combinatie van de 1e en de 2e ventiel (verlagen samen een kl. terts of $1\frac{1}{2}$ toon) geeft hetzelfde resultaat.

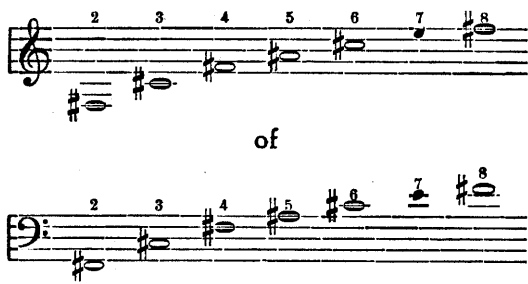
Combinatie van 2e en 3e ventiel verlaagt met een kl. secunde en een kl. terts ($\frac{1}{2}$ toon + $1\frac{1}{2}$ toon) of met een *grote terts* (2 tonen)

Combinatie van 1e en 3e ventiel verlaagt met een gr. secunde en een kl. terts (1 toon + $1\frac{1}{2}$ toon) of met een *reine quart* ($2\frac{1}{2}$ toon)

Combinatie van 1e, 2e en 3e ventiel verlaagt met een gr. secunde, een kl. secunde, een kl. terts (1 toon + $\frac{1}{2}$ toon + $1\frac{1}{2}$ toon), of met een *overmatige quart* (3 hele tonen).

of

Hoewel bij de *waldhoorn* de omvang van de natuurtoonreeks, welke beheerst wordt, *een octaaf groter* is, berust ook hier de greep-techniek op dezelfde grondslagen.

Samenvattend volgen hier de volledige greeptabellen: voor *bugels, althoorn, baryton of tenorhoorn, cornet en bes-trompet*

1 2 3	1 3	2 3	1 2 3	1	2	0	1 2 3	1 3	2 3	1 2 3	1	2	0	3
-------------	--------	--------	-------------	---	---	---	-------------	--------	--------	-------------	---	---	---	---

1 2 3	1	2	0	1 2 3	1	2	0	1	2	0	2 3	1 2 3	1	2	0
-------------	---	---	---	-------------	---	---	---	---	---	---	--------	-------------	---	---	---

voor *tuba's, bombardons en ventiel-trombone*

1 2 3	1 3	2 3	1 2 3	1	2	0	1 2 3	1 3	2 3	1 2 3	1	2	0	2 3	1 2 3
-------------	--------	--------	-------------	---	---	---	-------------	--------	--------	-------------	---	---	---	--------	-------------

1	2	0	1 2 3	1	2	0	1	2	0	2 3	1 2 3	1	2	0
---	---	---	-------------	---	---	---	---	---	---	--------	-------------	---	---	---

voor waldhoorns

The musical score consists of three staves. The top two staves are in bass clef, and the bottom staff is in treble clef. The notes are: G2, A2, B2, C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5. Above the notes are various fingering diagrams, each enclosed in a box. The diagrams are: $\begin{matrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 1 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 1 \\ 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 2 \\ 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 1 & 2 \\ 2 & 3 \end{matrix}$, 1, 2, 0, $\begin{matrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 1 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 1 \\ 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 2 \\ 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 1 & 2 \\ 2 & 3 \end{matrix}$, 1, 2, 0, $\begin{matrix} 3 \\ 2 \end{matrix}$. Below the bottom staff are more fingering diagrams: 1, 2, 0, $\begin{matrix} 2 \\ 3 \end{matrix}$, 0, 2, $\begin{matrix} 0 \\ 3 \end{matrix}$, 1, 2, 0, $\begin{matrix} 3 \\ 1 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 1 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 1 \\ 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 1 & 2 \\ 2 & 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 3 \\ 1 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 1 \end{matrix}$. The word 'enz,' is written at the end of the bottom staff.

Opmerking 1:

Uit bovenstaande overzichten blijkt, dat meerdere grepen voor sommige tonen mogelijk zijn. Bij nauwkeurige bestudering en vergelijking der toonreeksen, welke met verschillende grepen gemaakt kunnen worden, blijkt, dat er nog vele andere mogelijkheden zijn. Wie zich gewent aan het feit, dat elke toon één der 7 stamtonen van een *natuurtoonreeks* is, heeft geen moeite met het berekenen dezer mogelijkheden. (Zie hierover: D. Speets: Koper-blaasinstrumenten: hoofdstuk VI).

Opmerking 2:

Wanneer *tuba* of *trombone* van een *vierde ventiel* voorzien zijn, (welke de gehele omvang een kwart verlaagt), is het door combinatie van deze 4e ventiel met andere ventielen mogelijk, de volgende tonen aan de omvang toe te voegen:

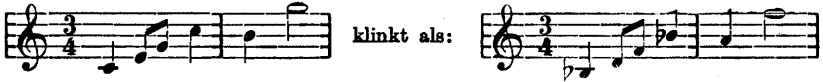
The musical staff is in bass clef and shows the notes: G2, A2, B2, C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5. Above the notes are fingering diagrams: $\begin{matrix} 4 \\ 1 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 4 & 1 & 2 \\ 4 & 3 & 1 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 4 & 2 \\ 4 & 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 4 & 1 \\ 4 & 3 \end{matrix}$, $\begin{matrix} 4 & 1 & 2 & 3 \\ 4 & 3 & 1 & 2 \end{matrix}$. The notes are: G2, A2, B2, C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5.

3. Alle instrumenten van Groep 1, *de groep van het zachte koper*, zijn zeer beweeglijk (behalve de Bombardons), hebben een zachte,

ronde hoorntoon en vormen de kern van het Fanfare-orkest.

Wat het strijkorkest is in de instrumentatie voor sinfonie-orkest, is de groep der zachte koperinstrumenten (sax-hoorns) in het Fanfare-orkest. Vooral de bugelpartij, veelvoudig bezet, kan vaak een verbluffend technische vaardigheid ten toon spreiden. Echter ook alt- en tenorhoorn.

Bugels: De werkelijke klank der bugels is een toon lager dan de notatie

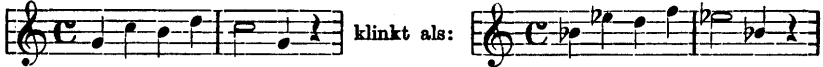
Beneden *c'* is de toon dik en onbeholpen en niet aan te bevelen.

Boven *g''* (dubbelhoog *g*) zijn de tonen met moeite te verkrijgen en eisen veel inspanning en een goede embouchure.

Andere namen voor het instrument zijn *flügel-horn* (Duits) en *saxhorn-contre-alto* (Frans).

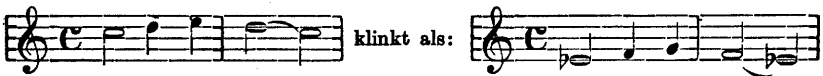
De *Es-bugel* of *Petit-bugle* eist een bijzonder fijne embouchure en is bij ons te lande zelden bezet. Zijn taak wordt meestal overgenomen door sopraan- of sopranino-saxophone. Toch is het zaak, wanneer men een goede bespeler voor dit instrument kan vinden, zich deze gelegenheid niet te laten ontglippen. Vooral in hoogliggende passages kan de *Es-bugel* het bugelregister veel steun geven.

De werkelijke klank is een kleine terts hoger dan de notatie:

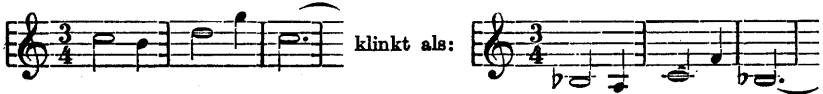

De *althoorn* (saxh. alto) en de *tenorhoorn* (baryton) hebben een wat minder sonore, iets meer platte, harde toon dan de andere saxhoorns. (De tenorhoornpartij wordt daarom vaak op een tuba-instrument gespeeld, hetwelk dezelfde omvang heeft, maar, door zijn wijdere bouw, ronder en sonoorder toon).

De werkelijke klank van de althoorn is een grote sext lager dan de notatie:

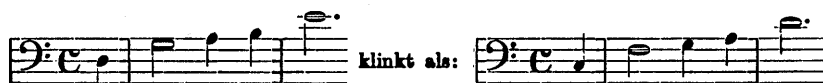

De werkelijke klank van de tenorhoorn is een gr. none (een octaaf + 1 toon) lager dan de notatie:

Baryton en *tuba* (Duits: baryton - Fr.: basse) zijn instrumenten met een groot volume en een prachtig diep en vol hoorngeluid. Zij beschikken beide over een grote schakeringsmogelijkheid, wat de dynamiek betreft. Het zijn „melodie-instrumenten” bij uitnemendheid, aan wie melodieën in het middenregister worden toevertrouwd. Het zijn de cello's van het blaasorkest.

De werkelijke klank van de tuba is een gr. secunde (één toon) lager dan de notatie:

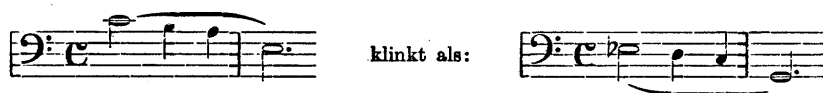

Er zijn twee soorten contrabas-instrumenten:

de Contrabas-tuba in Es of Bombardon in Es of *Es bas*;

de Contrabas-tuba in Bes of Bombardon in Bes of *Bes bas*.

De werkelijke klank van de Es-bas is een grote sext lager dan de notatie:

De werkelijke klank van de Bes-bas is een grote none, (een octaaf + een hele toon) lager dan de notatie:

Wat de omvang betreft vullen beide instrumenten elkaar aan.

Er moet in een blaasorkest van beide typen minstens één aanwezig zijn.

Bugels, althoorns, barytons en tuba's kunnen gemakkelijk toonladderfiguren (diatonisch, zowel als chromatisch), gebroken accoorden, trillers en lopen uitvoeren. Tremolo's zijn vrijwel onmogelijk en klinken hard en onaangenaam.

De bugelpartij is meestal in drie groepen verdeeld (1e, 2e en 3e bugels), terwijl een *solo-bugelpartij* is bijgevoegd voor de beste bugelist (soms meerderen) van het corps, welke nog meer moeilijkheden, (alsook speciale solo-gedeeltes) bevat dan de andere bugelpartijen.

Voorts zijn althoorns, barytons en tuba's meestal elk weer in 2 stemmen verdeeld, waarbij opgemerkt dient te worden, dat de 2e tuba de eigenlijke baspartij voor zijn rekening heeft (vaak in één-

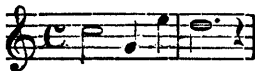

klank of in octaven met de bombardons), terwijl de 1e tuba vrij gehouden wordt voor melodie-verdubbeling in het middenregister of voor tegenmelodie of motievisch werk.

De z.g. *cor-partijen* zijn voor de waldhoorns bestemd (1e en 2e of 1e, 2e en 3e), of, waar deze ontbreken, voor de z.g. „*stella-hoorn*” of *harmonie-hoorn*. Dit is een surrogaat-waldhoorn, die even als de saxhoorns *rechts* bespeeld wordt (de waldhoorns bespeelt men met de linkerhand) en welker toon op die van de waldhoorn gelijkjt. Zij heeft dezelfde omvang als de *althoorn*, is voller en zachter van toon dan deze, zonder echter ook maar bij benadering de prachtige, volle en toch weke waldhoorntoon te kunnen evenaren.

Het kan niet genoeg betoond worden, dat de waldhoorns ten onrechte in onze blaascorpsen zo weinig bespeeld worden. Zij lenen zich niet voor figuraties of passagewerk, maar zijn voor gedragen melodieën, liggende accoorden en tonen, signaalfiguren van grote waarde.

In de blaasorkesten komen twee stemmingen voor: *Es* en *F*.

De *waldhoorn in Es* klinkt een grote sext, die in *F* klinkt een reine quint lager dan de notatie.

notatie	klinkt voor Es-hoorn	en voor F-hoorn
		

In het fanfareorkest kan de groep van het zachte koper niet uitgebreid genoeg zijn. De hogere partijen moeten echter naar verhouding meer bezet zijn dan de lagere.

c. De groep van het scherpe koper (Groep II).

4. De *cornet à pistons* is het eerste instrument, dat van de ventiel-mechaniek werd voorzien. Het is een verbetering van de oude posthoorn. Door haar grote beweeglijk- en soepelheid in alle sterktegraden, sluit ze zowel bij de groep van het zachte koper als bij de trompetten en trombones gemakkelijk aan. Passages, signalen, gedragen melodieën, trillers en figuren, dit alles beheerst een goede cornetblazer met het grootste gemak. Toch wijkt de toon door grotere helderheid zozeer van die der bugels en althoorns af, dat men zeer voorzichtig moet zijn met het door de cornet à pistons (de „piston”) laten meespelen van bugelpartijen. In *forte*, wanneer een massale klank gevraagd wordt, in brillante passages is de samenwerking van beide partijen aan te bevelen.

Daartegenover staat, dat een markant gespeelde pistonklank zozeer die van de trompet kan benaderen, dat beide zeer geschikt in grote melodieën, signaalfiguren e.d. kunnen samenwerken.

Evenals bij de *bugel* is de werkelijke klank van de cornet een gr. sec. (een toon) lager dan de notatie.

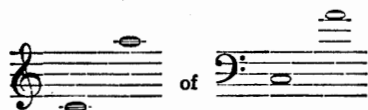
Toch kan een goed bezet blaasorkest zijn trompetten niet missen. De stralende, dringende, specifieke trompettoon moet behouden blijven. De trompet, minder beweeglijk en minder soepel wat aanpassing aan andere groepen betreft, blijve het sopraaninstrument van de groep trompetten-trombones. Deze instrumenten met hun gedragen toon, hun grote kracht en scherpe helderheid lenen zich niet voor beweeglijk spel. Grote, brede melodieën, orgelachtige, liggende accoorden, zowel in enge als in wijde ligging, zowel *pp* als *ff*, felle, korte stoten en snijdende motieven, ziedaar trompet- en trombonewerk bij uitstek.

Het zijn alle *bes-instrumenten* (trombones in C komen sporadisch voor, evenals Es-trompetten).

Evenals bij bugels en cornets is de werkelijke klank van de trompet een toon lager dan de notatie.

De trombones in bes klinken (evenals de tuba) een toon lager, dan ze genoteerd worden.

Omtrent de omvang van alle koperinstrumenten zij nog opgemerkt, dat bij allen de onderste 3 à 4 tonen (dus beneden lage c) *zeer mat* klinken. Men doet goed, deze door een lager instrument der zelfde groep te laten overnemen. In de notatie liggen de beste tonen tussen *laag c* en *hoog g* of *a*, dus tussen

Behandel de instrumenten overeenkomstig de zangstemmen in een gemengd koor: bugels, cornetten en trompetten als sopranen; althoorns en cor's (of corno's) als alten; barytons, trombones en de tuba als tenoren. In soli is natuurlijk een grotere omvang mogelijk, daar hier toch meestal op een zeer goede blazer gerekend wordt.

Snelle opeenvolgingen van gestoten noten kunnen op de kleinere koperinstrumenten (trompetten, cornets en bugels) zeer brillant gemaakt worden door het gebruik der z.g. „tongslag”. Door beurteilungen met *tu* en met *ku* aan te stoten ontstaat een snelheid en een

markantie, welke met de gewone manier van aanblazen door middel van *tu-tu* niet te bereiken is.

5. Groep III (*saxophones*) beheerst chromatisch de volgende omvang:

The diagram shows a chromatic scale across six saxophone parts. The notes are: Soprano (G, A, B, C, D, E, F, G), Alto (F, G, A, B, C, D, E, F), Tenor (E, F, G, A, B, C, D, E), Baritone (D, E, F, G, A, B, C, D), Bass Saxophone (C, D, E, F, G, A, B, C). Each instrument part is represented by a single note on a staff, with a key signature of one flat (Bb) indicated by a flat symbol on the B line.

dus tezamen

The diagram shows a single staff with a treble clef and a bass clef. The notes are: G, A, B, C, D, E, F, G. A key signature of one flat (Bb) is indicated by a flat symbol on the B line.

Al deze instrumenten hebben *dezelfde applikatuur* (dus *dezelfde „grepen”*), vrijwel *dezelfde omvang* en *dezelfde schrijfwijze*. Ze worden alle in de G-sleutel genoteerd.

Aldus:

The diagram shows a single staff with a treble clef. The notes are: G, A, B, C, D, E, F, G. A key signature of one flat (Bb) is indicated by a flat symbol on the B line.

Sopranino en Sopraan Alt en Tenor Bariton en Bas

Vanaf *g''* is bij tenor- en baryton-saxophone het hoogste register wat zwakker en bleker van klank dan de overige tonen. De drie laagste tonen (*bes*, *b* en *c*) klinken grof en spreken moeilijker aan.

De *sopranino* staat in *Es* en klinkt dus een kleine terts hoger, dan zij genoteerd wordt:

The diagram shows two musical staves. The left staff is in 3/4 time and shows a melodic line starting on G4. The right staff is in 3/4 time and shows a melodic line starting on Bb4, labeled "klinkt zoo:".

De *sopraansaxofoon* staat in *bes* en klinkt dus een *gr. sec.* (hele toon) lager, dan zij genoteerd wordt.

De *altsaxofoon* staat in *es* en klinkt een *grote sext* lager, dan zij genoteerd is.

De *tenor-saxofoon* staat in *bes* en klinkt een *gr. none* (octaaf en 1 toon) lager, dan zij genoteerd staat.

De *baryton-saxofoon* staat in *es* en klinkt een *octaaf en een grote sext* lager, dan zij genoteerd wordt.

De *bas-saxofoon* staat in *bes* en klinkt *twee octaven en één gr. sec.* (2 octaven + één toon) lager, dan zij genoteerd is.

In *es* staan dus: *sopranino-, alt- en baryton-saxophone*. Hun toonshoogte verschilt telkens één octaaf.

In *bes* staan: *sopraan-, tenor- en bas-saxophone*. Ook hun toonshoogte verschilt telkens één octaaf.

De *sopranino-saxophone*, van grote waarde voor uitbreiding der omvang naar boven toe, komt meer en meer in ons land in gebruik.

De *bas-saxophone* komt in ons land zelden voor.

Door de vingers beurtelings op te tillen, of door deze op bepaalde hevels te drukken worden telkens gaten geopend en wordt dus de luchtkolom, welke zich in het instrument bevindt, verkort en de voortgebrachte toon dus verhoogd.

Omgekeerd verkrijgt men door het sluiten der kleppen lagere tonen.

Deze applikatuur is vernuftig uitgedacht, zodat het mogelijk is met volkomen regelmatigheid in alle toonsoorten te spelen.

De grepen van d' tot c'' worden eveneens gebruikt voor d'' tot c''' , n.l. voor het hogere octaaf in combinatie met een speciaal daarvoor aan de achterzijde van het instrument aangebrachte „octaafklep”, (welke met de linker duim geopend wordt), die automatisch het instrument een octaaf verhoogt. De hoogste noten cis''' , d''' , es''' (e''' en f''') worden door middel van hulpkleppen verkregen.

De saxophone, zelf van metaal vervaardigd, heeft een houten of ebonieten kop, waarop een riet wordt bevestigd, zoals bij de clarinet. We kunnen de omvang van de saxophone in drie zeer verschillende afdelingen, „registers” genaamd, verdelen:

Het middenregister (d'' - cis''') is voor zangrijke gedeeltes het meest geschikt. Het is, rond en warm van toon en biedt alle nuanceringsmogelijkheden. Het hoge register is dunner en magerder van klank.

De tonen van het lage register spreken moeilijker aan en de onderste tonen klinken, vooral op de lagere instrumenten, *grof*. De saxophones hebben een uiterst lichte, gemakkelijke greeptechniek. Daardoor zijn ze geschikt voor alle mogelijk passage-spel: toonladderfiguren, (diatonisch, zowel als chromatisch); gebroken accoorden, arpeggio's — zelfs tremolo's kunnen gemakkelijk uitgevoerd worden. Bijna alle trillers zijn te maken.

De kracht, het toonvolume, is veel groter dan dat van bijv. de houten blaasinstrumenten als clarinet, hobo en fluit. Een goed bespeelde alt-, tenor- of baryton-saxophone weegt in kracht tegen een aantal (bijv. 4 of 5) clarinetten op.

Hoewel door haar grote bewegelijkheid en omvang naar boven toe van grote waarde voor het fanfareorkest, moet toch het gebruik van de saxophone-groep met uiterste voorzichtigheid gebeuren. De heldere, sonore klank van het koper wordt door combinatie met de saxophone-klank enigszins vertroebeld. Combinatie van bijv. bugels met sopraan-saxophone in éénklank is zeer wel mogelijk, waar het gaat om een brilant gespeelde forte-passage. Een gedragen melodie

van warm cantabile-karakter kan vaak beter door bugels alleen gespeeld worden, dan door bugels + saxophones. Ook hier is vergelijking met het sinfonie-orkest niet te onpas: denk u eens een eerste vioolpartij, welke maar steeds door een hobo of een clarinet of een fluit verdubbeld wordt!

In forte is een dergelijke verdubbeling natuurlijk minder hinderlijk dan in piano. Toch zal een bijv. in scherp-koper (cornets + trompetten + trombones) gespeelde harmonie of melodie zijn stralend karakter eerder zien verzwakken, omfloersen, dan dat zij door meespelen van saxophones versterkt wordt.

6. Groep IV (het slagwerk).

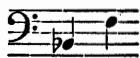
Het slagwerk is weer onder te verdelen in:

1. gestemd slagwerk.
2. ongestemd slagwerk.

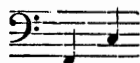
Tot de eerste groep behoren: *de pauken, de klokken, het klokkenspel, de xylophone.*

De *pauken* zijn in twee stemmingen aanwezig:

een *hoge* (kleinere) met deze omvang

een *lage* (grotere) met deze omvang

Elke pauk wordt op een bepaalde toon afgestemd. (Bij de klassieken waren dit meestal grondtoon en dominant). Verandert de toonsoort, dan worden de pauken van te voren omgestemd. Men zorge ervoor, de paukenist enige maten rust te geven, om dit omstemmen naar behoren te kunnen doen.

De pauken worden bespeeld met *twee zachte* of *twee harde* stokken. De eerste hebben een ronde kop van spons, met zeemleer overtrokken. De tweede zijn van hout, terwijl meestal het bovineind met leer bekleed is.

Het stemmen geschiedt door middel van een stemschroef, welke aan de rand van de pauk bevestigd is.

Tegenwoordig gebruikt men in de grote orkesten z.g. „pedaalpauken”, welke door middel van een kunstig aangebracht mechanisme met een enkele voetbeweging zijn om te stemmen. Deze zijn echter bij onze blaasorkesten zo goed als niet in gebruik.

Om de pauken te dempen en een sombere, omfloerste klank te verkrijgen, bedekt men het vel met een doek („bedekt”; „timpani coperti”).

Klokken zijn naast elkaar opgehangen metalen buizen of platen, welke met een met leer omklede houten hamer worden aangeslagen. Hoewel het mogelijk is ze te stemmen, is toch de stemming riskant, daar ze door temperatuur-verschillen zeer beïnvloed worden. De omvang is gewoonlijk $1\frac{1}{2}$ octaaf.

Het *klokkenspel* komt veelvuldig voor. Het zijn metalen staven, die door middel van twee houten hamertjes aangeslagen worden. De klank is licht en zilverig.

De omvang is Men noteert ze meestal een octaaf

lager. Er bestaan ook klokkenspelen, die door middel van een toetsbord bespeeld worden.

De *xylophon* bestaat uit een aantal *houten* staven, die met lepelvormige hamertjes worden aangeslagen. Zij zijn gestemd in de om-

vang

Tot het *ongestemde* slagwerk behoren: de kleine trom, de grote trom, de bekkens, de tam-tam, de triangel, de castagnetten, de tamboerijn.

De *kleine trom* is van metaal; het vel, dat bespeeld wordt is strak gespannen, het andere minder strak. Over het laatste vel is een snaar gespannen, die bij het bespelen meetrilt. Hoe strakker deze snaar gespannen is, des te helderder en lichter is de klank. Ook de kleine trom kan „gedempt” klinken (bijv. in treurmarsen of om een geheimzinnig effect te verkrijgen). Door n.l. te zorgen, dat de snaar het vel niet raakt, ontstaat een diepere, doffe toon. Men schuift daartoe een doek of een riem tussen snaar en vel.

Verschillende rhythmische vormen voor de trommelslag zijn de volgende:

de *enkelvoudige* slag met één stok wordt zelden gebruikt;

de *dubbelslag* met beide stokken , de klank komt echter meer nabij;

de *gemarkeerde slag*: het accent valt op de korte noot of .

de *korte roffel* of *schleifer*: een opmaat van enige snellen noten, gevolgd door een geaccentueerde noot enz.

de *lange roffel* genoteerd als of als of

De *roertrom*, *rolltrommel*, *caise roulante* is een kleine trom met veel langere, *houten* cylinder. Er is geen snaar langs het vel gespannen; de klank is daarom donker en dof. Maakt een geheimzinniger, ruwer, primitiever, indruk dan de gewone kleine trom. Komt bij onze corpsen weinig voor.

De *tamboerijn* of *tambour de basque* is een smalle houten rand, aan één zijde met vel bespannen. In de rand is een aantal schelletjes aangebracht, welke meetrillen, wanneer de tamboerijn bespeeld wordt. Men bespeelt het instrument met de vingertoppen, de knokkels of de muis van de hand, of schudt het eenvoudig heen en weer. Door de (vochtig gemaakte) duim langs het vel te schuiven ontstaat een soort roffel, waarbij de schelletjes gelijkmatig klinken.

De *grote trom* (*gross caise*): een grote houten of (veelvuldiger) metalen cylinder, welke aan beide zijden met vel bespannen is. Het staat op een poot of een stoeltje en wordt aan één zijde bespeeld met een stok, waarvan de dikke vilten kop het vel raakt. De grote trom wordt voor enkelvoudige slagen gebruikt, soms roffelt men er op. Voor het laatste gebruikt men een stok met een viltnop aan beide einden, welke in het midden wordt vastgehouden, of men roffelt met zachte paukstokken.

Op de grote trom is een bekken bevestigd, waarop met een ander bekken wordt geslagen. Deze bekkenslagen komen meestal tegelijk met die van de stok (de knoet) op het vel. In het laatste geval noteert

men twee noten onder elkaar

De aanduiding *caise seule* betekent: *alleen* grote trom.

De aanduiding *cymbale seule* betekent: *alleen* bekken.

(gr. c. seule)

(cymb. seule)

De *bekken* zijn twee koperen schijven, die door middel van riempjes worden vastgehouden. Zij worden *langs elkaar* geslagen om een *sterk*, *tegen elkaar* om een *zacht* geluid te verkrijgen.

Men kan één bekken ophangen en er met paukstokken of kleine

tromstokken op roffelen, of het met een ijzeren staafje aantikken. Het eerste geluid is klankvol en welluidend, het tweede hard, maar soms zeer effectvol.

Een enkele slag op het bekken met de knoet van de grote trom heeft een stralend effect, vooral als het bekken na de slag hoog wordt opgetild en het geluid dus uitklinkt.

De *tamtam* is een rond metalen bord, dat hangt. De dikte en de grootte bepalen de diepte van de toon. Men bespeelt het met een houten hamer. Een tamtamslag is klankvol en sterk resonerend.

De *gong* is een kleinere metalen plaat met omgebogen rand, waarop met een paukstok geslagen wordt. Het geluid is lichter dan dat van de tamtam en komt met dat van een opgehangen bekken overeen.

De *triangel* is een driehoekig omgebogen ronde staaf, die wordt opgehangen. Zij wordt met een metalen staafje, voor roffelachtige of meer ingewikkelde maatfiguren met twee staafjes bespeeld. De dikte van het staafje, waarmee men slaat, bepaalt de sterkte van het geluid. Roffelachtige figuurtjes worden het best in een der hoeken uitgevoerd.

Castagnetten zijn holle kleppers van hout, die aan elkaar bevestigd, in één hand gehouden worden en door schuddende bewegingen van de hand tegen elkaar geslagen worden. Er kunnen velerlei rhythmische figuren mee worden uitgevoerd.

Omtrent het gebruik van het slagwerk kunnen de volgende opmerkingen gemaakt worden:

1e. Het zijn „*effect-instrumenten*”. Een langdurig herhaald effect mist niet alleen zijn werking, neen, gaat zelfs grondig vervelen. Een enkele bekken- of grote-tromslag kan een geweldige uitwerking hebben; niets is echter geestdodender dan een steeds herhaald gebom, dat op bepaalde maaddelen steeds weer terugkomt of het alle-muziek-overstemmend, irriterend geweld van steeds weer terugkomende bekkenslagen.

Een kleine-tromfiguur of -roffel ter ondersteuning van een bepaald motief of ter versterking van een climax kan prachtig zijn, het monotone herhalen van dit effect is echter onmuzikaal en smakeloos.

Slechts in dansen of marsen, waar het in hoofdzaak gaat om het markeren van een scherp, regelmatig rythme is obstinaat slagwerk te verdragen.

Wees dus spaarzaam en matig in het gebruik van slagwerk!

2e. Vele slaginstrumenten moeten *licht* bespeeld worden, willen ze niet onwelluidend zijn. *Triangel, bekkenroffels, klokjes* en *klokken* „klinken” meer bij zacht en fijn, dan bij hard en ruw aanslaan. Het gaat om de *klank* en niet om een geraas met veel bijgeluiden.

En de aangifte der nuance, en het bepalen van de plaats in de partituur, waar deze slagwerk-geluiden dienstig zijn, moeten dus door de componist nauwkeurig vastgesteld worden.

3e. Het op de grote trom bevestigd bekken kan niet gebruikt worden voor een enkele bekkenslag. Daarvoor is het beter twee losse bekkens te gebruiken of desnoods het losse bekken met de knoet aan te slaan.

4e. Het is noodzakelijk nauwkeurig de duur van de slagwerkklank aan te geven. Een bekkenslag, die moet uitklinken, moet met een lange noot, een korte heftige tik met een korte noot aangegeven worden. (In het laatste geval moet het doorklinken van het instrument met de hand of (bijv. bij het bekken) door tegen-het-lichaam-drukken verhinderd worden.

7. INRICHTING VAN EEN PARTITUUR.

Omtrent het hier volgende totaal-overzicht van een fanfare-bezetting in de vorm van een partituur, zijn de volgende opmerkingen te maken:

1e. De eerste kolom geeft de omvang, zoals die genoteerd wordt, de tweede geeft haar naar de werkelijke klank.

Ook de sleutels, die voor de eerste kolom staan, worden gebruikt.

2e. Volledigheidshalve is de bas-saxophone vermeld, hoewel deze in ons land hoogst zelden voorkomt.

3e. De trombones staan in *bes*. Soms worden *c*-trombone-partijen bijgevoegd, maar deze worden zelden gebruikt.

4e. De plaats van de cor's (waldhoorns of stella-hoorns) is zó de meest praktische, wegens het veelvuldig samenvallen met de alt-hoorns en naar de meest voorkomende toonhoogte.

In onze partituur is voor de cor-partijen de omvang van de „stella-hoorn” of „harmonie-hoorn” aangegeven, als zijnde het meest aanwezig. Voor de waldhoorn zie blz. 11.

Deze partijen staan soms in *f*. Voor de Hollandse bezetting is es aan te bevelen, omdat de stella-hoorn het meest voorkomt en deze meestal in *es* gestemd is.

5e. Hoewel de verdeling der partijen onderling (*corn. à pist. I en II, baryton I en II enz.*) zó het meest praktisch is, kan natuurlijk een andere, grotere verdeling voorkomen (bijv. 1e, 2e en 3e „piston”; 1e, 2e, 3e en 4e trombone; 1e, 2e en 3e cor, enz.).

6e. Een zeer goede bas-blazer kan de aangegeven omvang naar boven toe nog wel iets overschrijden. In orkestpartijen is dit echter niet gebruikelijk en onpractisch.

7e. Voor de contrabas-partij is gerekend op de viersnarige bas. De vijfsnarige, die als laagste toon *c* heeft, komt in onze blaas-orkesten niet voor.

**PARTITUUR VOOR
FANFARE-ORKEST**

omvang

werkelijke klank

Saxophones	Sopranino in Es		
	Sopraan in Bes		
	Alt in Es		
	Tenor in Bes		
	Baryton in Es		
	Bas in Bes		
Scherp koper	Cornet à pistons { I in Bes II		
	Trompet { I in Bes II		
	Trombone { I in Bes II		
	Trombone III in Bes	<i>idem.</i>	<i>idem.</i>
Zacht koper	Petit bugel in Es		
	Bugels { solo in Bes 1e		
	Bugels { II in Bes III	<i>idem</i>	<i>idem</i>
	Althoorn { I in Es II		
	Cor { I in Es II		
	Baryton (tenorhoorn) { I in Bes II		
Slagwerk	1e tuba in Bes		
	2e tuba in Bes . . . . . (met 4 ventielen)		
	Bombardon in Es (Es-bas)		
	Bombardon in Bes (Bes-bas)		
	Strijkbas in C		
	Pauken in C		
Slagwerk	Grote trom en bekkens	<i>bekken</i> <i>tr.p.h.</i>	
	Kleine trom . . . . . Triangel, tamboerijn etc.		

8. HET HARMONIE-ORKEST.

a. Indeling in groepen.

- Groep 1. *Zacht koper* (zie Fanfare-orkest).
Groep 2. *Scherp koper* (idem)
Groep 3. *Saxophones* (idem)
Groep 4. *Slagwerk* (idem)
Groep 5. *Houten blaasinstrumenten*.

fluiten	{	kleine fluit of piccolo grote fluit
hobo's	{	hobo alt-hobo of cor Anglais (zelden)
clarinetten	{	es-clarinet bes-clarinet bas-clarinet (zelden)
fagot		(zelden).

b. Omvang en karakteristiek der houten blaasinstrumenten.

Grote fluit: omvang (chromatisch , zeer beweeg-

lijk, kan passages, trillers, accoordbrekingen, tremolo's enz. gemakkelijk uitvoeren.

De tonen van het laagste octaaf tot en met g'' klinken zacht en rond. Hoger wordt de toon meer stralend en in de allerhoogste tonen zelfs schel.

In het harmonie-orkest is het gebruik der lagere tonen maar in enkele gevallen verstaanbaar.

De *kleine fluit* of *piccolo* (*petite flute*) meestal in *des* gestemd, klinkt dus $\frac{1}{2}$ toon (kl. sec.) hoger dan de notatie zou aangeven. Bovendien noteert men de piccolo een octaaf te laag, om de vele hulplijnen te vermijden.

De omvang wordt aldus genoteerd

Hoge brillante figuren, lopen en trillers zijn voor de piccolo als

geknipt. Het geluid is dun en zeer helder, geeft in het tutti een bijzondere glans aan de klank van het gehele harmonie-orkest.

De *hobo* (hautbois, oboe) heeft de volgende omvang:

met alle chromatische tussentonen.

Sommige instrumenten bezitten (*klein bes*) niet, zodat men daarop beter niet kan rekenen.

Over het algemeen is het instrument meer voor zangrijke melodiën geschikt dan voor snel passage- en figurenwerk. Het geluid is fijn, maar doordringend, enigszins nasaal. In de lage tonen klinkt de hobo dik en zwaar. De allerhoogste tonen (*es-e-f*) zijn scherp van toon en liever te vermijden.

De *Alt-hobo* of *Engelse hoorn* (*Cor-anglais*) is een *quint lager* gestemd dan de hobo. Zij wordt als de hobo genoteerd en klinkt dus een *quint lager*, dan zij geschreven staat.

De omvang

klinkt dus

Haar toon is warmer en voller dan die van de gewone hobo. Ze komt in onze harmonie-orkesten zelden voor en kan dus beter niet voorgeschreven worden. (Het is mogelijk haar voor een speciale solo door de alt-saxophone te laten vervangen).

Van de *clarinetten* komt die in *bes* in ons harmonie-orkest in groot aantal voor. Men schrijft meestal vier partijen: solo-clarinet, 1e-, 2e- en 3e clarinetpartij. In elk harmonie-orkest komt minstens één *es-clarinet* voor.

Beide soorten hebben deze omvang:

De *bes-clarinet* klinkt een hele toon (gr. sec.) lager dan ze genoteerd wordt, dus wordt de omvang naar de werkelijke klank zó:

De *es-clarinet* klinkt een kleine tert (1½ toon) hoger, dan ze

genoteerd wordt. Dus wordt de werkelijke klank zo:

De clarinet is voor gedragen melodieën, zowel als voor bewegelijke, technische zaken uitermate geschikt. Zij is voor het harmonie-orkest het hoofdinstrument. Zij past zich bij fluiten en hobo's, zowel als bij de saxophones gemakkelijk aan.

De zeer geschakeerde, volle en sonore toon van een grote, in drie of vier partijen verdeelde, clarinettengroep, doet aan het strijkorkest van een groot symphonie-orkest denken.

De *es-clarinet* is in de hoogste scherper van toon, in de laagte echter vol en warm.

Men spreekt bij de clarinet van drie „registers”, d.w.z. drie gebieden met een verschillend, karakteristiek timbre, n.l.

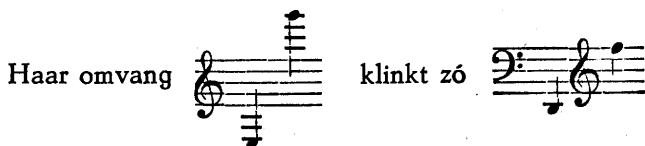

Het schalmei-register is diep en donker van toon.

De tonen *gis'*, *a'* en *bes'* klinken waziger en bleker dan de andere tonen van dit register. Vanaf *b'* is de toon vol en warm.

De hoge tonen van het hoge register zijn scherp en fel van klank. De lagere tonen van dit register gelijken meer op de fluittoon.

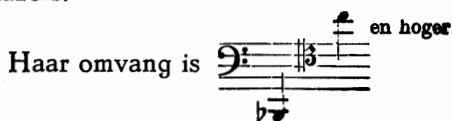
De *Bas-clarinet* wordt evenals de *bes-clarinet* genoteerd. Daar zij ook in *bes* staat, zou zij een *gr. sec.* (hele toon) lager moeten klinken, dan zij geschreven is. *Bovendien klinkt zij echter nog een octaaf lager.* De *bas-clarinet* klinkt dus een toon (*gr. sec.*) en een octaaf lager dan zij wordt geschreven.

De toon is zwaar en donker en past aan bij het schalmei-register van de *bes-clarinet*.

Zij komt in het harmonie-orkest hoogst zelden voor.

De *fagot* (basson) is het bas-instrument van de groep der houtblazers.

De hogere noten worden (zoals blijkt uit bovenstaande) in de tenor-sleutel geschreven.

Het instrument is in C gestemd en klinkt dus gelijk aan de notatie. Het komt in het harmonie-orkest hoogst zelden voor.

Opmerkingen:

1e. In het Nederlandse harmonie-orkest is een meervoudige bezetting van fluiten en hobo's een zeldzaamheid. Het is dus raadzaam te schrijven voor een bezetting met: 1 fluit, 1 piccolo en 1 hobo.

2e. Het ware wenselijk bij de samenstelling van de harmonie-orkesten dadelijk rekening te houden met bezetting van *één of meer bas-clarinetten* en *één of meer fagotten*, waardoor het gehele register der houtblazers naar onder toe vollediger wordt. Noch saxophones (wier toon minder edel, doch dikker, waziger en vaak geknepener is), noch tenorhoorns of tuba's (die veel minder beweeglijk en zwaarder, plomper van toon zijn), kunnen met vrucht deze instrumenten vervangen.

3e. De belangrijke rol, welke de bugels in het fanfare-orkest vervullen, verliezen ze in het harmonie-orkest grotendeels, waar hun taak van melodie-instrument in de sopraan-ligging, door de clarinetten wordt overgenomen.

Toch moet men in een behoorlijk bezet harmonie-orkest wel degelijk minstens één 1e en één 2e bugel bezetten. Hun taak wordt hier meer die van *hoge hoorn*, terwijl zij zelfstandig in solo-trekjes uitkomende, wel degelijk prachtig werk kunnen doen.

Ter verdubbeling (bijv. in het lagere octaaf met de fluit of in het hogere octaaf met de tenor-hoorn) van andere instrumenten, welke een uitkomende melodie of motief spelen, kan men ze met vrucht gebruiken.

Hun taak is echter *niet* het clarinet-register te versterken. Dit wordt vaak volkomen bedorven door de verkeerde gewoonte, steeds maar enige bugels te laten meeblazen.

4e. De sopraan-saxophone moet in een harmonie-bezetting *zeer voorzichtig* gebruikt worden. Zij ligt geheel in het register der hou-

**PARTITUUR VOOR
HARMONIE-ORKEST**

omvang

werkelijke klank

Houten instrumenten

Piccolo in Des . . . . .

Fluit in C . . . . .

Hobo in C . . . . .

Clarinet in Es . . . . .

Clarinet $\left\{ \begin{array}{l} \text{solo} \\ \text{1e} \end{array} \right.$ in Bes . . . . .

Clarinet $\left\{ \begin{array}{l} \text{II} \\ \text{III} \end{array} \right.$ in Bes . . . . . *idem* *idem*

Bas clar. in Bes . . . . .

Fagot in C . . . . .

Saxophones

Saxofhoon sopraan in Bes . . . . .

Saxofhoon alt in Es . . . . .

Saxofhoon tenor in Bes . . . . .

Saxofhoon bar. in Es . . . . .

Scherp koper

Cornet à pistons $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Bes . . . . .

Trompet $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Bes . . . . .

Trombone $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Bes . . . . .

Trombone III in Bes . . . . . *idem* *idem*

Zacht koper

Bugel $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Bes . . . . .

Althoorn $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Es . . . . .

Cor $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Es . . . . .

Baryton $\left\{ \begin{array}{l} \text{I} \\ \text{II} \end{array} \right.$ in Bes . . . . .

1e tuba in Bes . . . . .

2e tuba in Bes . . . . . (4 vent.) *Orca* *Orca*

Bombardon in Es . . . . .

Bombardon in Bes . . . . .

Slagwerk

Strijkbas in C . . . . .

Pauken in C . . . . .

Overig slagwerk . . . . .

ten-blaasinstrumenten. Haar enigszins scherp karakter en ruwer, platter toon kan veel bederven. Het best wordt zij gebruikt louter als sopraan-instrument der saxophone-groep ter aanvulling van liggende accoorden naar boven toe of wanneer deze groep zelfstandig optreedt. De meeste harmonie-orkesten bezitten dit instrument niet.

De bas-saxophone dient, wanneer zij voorkomt, slechts ter verdubbeling van de bombardon-groep.

De sopranino-saxophone komt in geen enkel harmonie-orkest voor.

In het hierop volgend partituur-overzicht van het harmonie-orkest worden volledigheidshalve *bas-clarinete* en *fagot* opgenomen. Natuurlijk kan het aantal balken naar behoefte gewijzigd worden. Het zal n.l. soms nodig blijken, beide barytons (tenor-hoorns) afzonderlijk te schrijven, evenals trompetten of corn. à pistons en solo- en 1e clarinet. 1e en 2e tuba kunnen soms geschikt gecombineerd worden op één balk.

ANDERE NAMEN.

Voor vele instrumenten zijn verschillende namen in omloop, waarvan men op de hoogte dient te zijn.

kleine fluit = piccolo = petite flûte.

fluit = grote fluit = grande flûte.

es-clarinet = petite clarinette = clar. mi b.

bes-clarinet = grande clarinette = clar. si b.

hobo = hautbois = oboe.

althobo = Engelse hoorn = cor Anglais.

fagot = basson.

piston = cornet à pistons.

es-bugel = petit bugle = saxhorn soprano mi b.

bugel = saxhorn-contralto si b.

althoorn = saxhorn-alto mi b = alto mi b.

baryton = tenorhoorn.

tuba = basse.

Es bas = bombardon mi b = contrabasse mi b.

Bes bas = bombardon si b = contrabasse si b.

pauken = timpani.

grote trom = grosse caisse = Bass Drum.

kleine trom = caisse claire = tambour = Side Drum.

bekken = cymbale = piatti.